

SALUT I MALALTIA A GIRONA EN TEMPS DE GUERRA (1638-1653): DOCTORS, CIRURGIANS, APOTECARIS I ADROGUERS

XAVIER SOLÀ COLOMER

Resum

Durant els anys que la revolta dels Segadors va portar a la guerra de Separació (1640-1653) la situació mèdica a la ciutat de Girona es va quedar totalment trasbalsada per l'ocupació francesa i per la proximitat amb la ratlla de França. La mobilització de soldats gironins per socórrer el Rosselló comportà la intervenció dels doctors en medicina i cirurgians. Al seu torn, el treball dels apotecaris i dels adroguers va continuar ben actiu amb el subministrament de cera, drogues i altres productes d'alimentació a la població.

Paraules clau

Adroguers, apotecaris, cirurgians, doctors en medicina, guerra de Separació.

Abstract

During the years that the Segadors revolt led to the Separation War (1640-53), the medical situation in the city of Girona was totally tarnished by the French occupation and by the proximity to the line of France. The mobilization of Girona soldiers to rescue Rosselló involved the intervention of doctors in medicine and surgeons. In turn, the work of apothecaries and adroguers continued to be active with the supply of wax, drugs and other food products to the population.

Key words

Adroguers, apothecaries, surgeons, doctors in medicine, Separation War.

INTRODUCCIÓ

Durant la Girona del Barroc una sèrie de professionals de la medicina i de la salut actuaven a la ciutat de manera lliure, atenent o rebent els clients a casa seva sense haver de passar pels hospitals o institucions d'assistència i caritat —la Pia Almoina del Pa de la Seu, l'Hospital de Santa Caterina, l'Hospital de la Misericòrdia, l'Hospital dels Capellans o l'Hospital de Sant

Llàtzer—. ¹ És més, durant els anys de la guerra de Separació, des de la guerra dels Segadors (1640) fins al gran setge francès de 1653, afloren un seguit de circumstàncies relacionades amb la presència de soldats i l'ocupació francesa de la ciutat, amb el retorn de soldats ferits del front, o bé de gironins que volen deslliurar-se de les lleves. Per tant, és possible que aquest conflicte bèl·lic afavorís la demanda de l'assistència mèdica i, al seu torn, augmentés el nombre de cirurgians —tal com passà a Barcelona durant la guerra de Successió.²

Aquí ens ocuparem dels doctors en medicina —com són anomenats els metges—, dels apotecaris, farmacèutics o adroguers, i dels cirurgians. Intentarem aclarir quin pes van tenir dins el conjunt de la ciutat: la seva situació professional —tipus de feina i estris que empraven—, la seva distribució dins l'espai urbà, i la seva riquesa.

Ara per ara és impossible fer un recompte del nombre d'adroguers, apotecaris, cirurgians i doctors en medicina a falta de censos fiables. Per tant, només podem aproximar-nos-hi a través de la seva nòmina pels esments que se'n fa en els protocols notariais. La talla de 1651 pot ser un punt de contrast. Hi apareixen vint-i-quatre professionals de la medicina: tretze adroguers —tres vídues—, sis apotecaris, quatre cirurgians i un candeler, sense haver-hi, estranyament, cap doctor en medicina.³ En uns anys excepcionals de guerra pot haver-hi molts de moviments i canvis —exilis, migracions o defuncions brusques—, però també un fenomen invers, que l'augment de la demanda d'assistència mèdica ajudés a fer créixer el seu nombre.

1. PROPIETATS I RIQUESA

Són els doctors en medicina —amb una equivalència amb els doctors en drets, i que s'anomenen *gaudints*—, els que gaudeixen d'una consideració social i econòmica més alta, seguits dels apotecaris i els cirurgians. A partir de les seves propietats i de la seva riquesa, o bé del lloguer que ha de satisfer

¹ Joan BUSQUETS i Antoni SIMON (1993). *Girona al segle XVII*. Girona: Ajuntament i Diputació de Girona [Quaderns d'Història de Girona], p. 38-39.

² Albert GARCÍA ESPUCHE (2011). "Metges, cirurgians i apotecaris", a A. GARCÍA ESPUCHE, *Medicina i farmàcia. Barcelona 1700*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 19-55.

³ Josep CLARA (1982). "La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la talla del 1651)". *Estudi General*, núm. 2, p. 59-84.

cada família, ens en podem fer una idea. Segons la talla de 1651 hi ha una distribució irregular d'aquests professionals arreu de la ciutat, i només destaquen tres punts per sobre dels altres: a la placeta de Sant Feliu i al carrer Ballesteries hi trobem un cirurgià i dos apotecaris, i a la plaça de les Cols trobem cinc adroguers, dos cirurgians i un apotecari.

a. Doctors en medicina

Pel cas gironí —i de manera paral·lela a Barcelona—, l'alt nivell social i econòmic dels doctors en medicina anava d'acord amb el relleu polític i social. El 1532 es va permetre la insaculació dels doctors en medicina a la bossa de la mà major —i dels notaris a la bossa de la mà mitjana; privilegi que es ratifica el 22 d'agost de 1639—. ⁴ No trobem cap carrer o barri en concret on es concentrin a viure o treballar, però sí que podem afirmar que són múltiples propietaris —cases i masos, en major o menor mesura, que tenen repartides arreu de la ciutat.

Alguns doctors són ciutadans honrats de Girona i/o Barcelona: Baltasar Soler i Rafel Campolier són, només, dos exemples que coneixem. El 1614 s'estableix que només poden ocupar el lloc de diputats i oïdors de comptes del braç reial els ciutadans honrats de Girona de cinquena generació, per tant, s'anul·lava l'extracció com a oïdor de comptes de Segimon Coll, doctor en medicina, perquè ni ell, ni el seu pare, ni el seu avi, no són ni havien estat ciutadans honrats de Girona. ⁵ Un altre privilegi, atorgat per Felip IV a la ciutat de Girona el 5 de novembre de 1654 permetia que els ciutadans de la mà major i els seus descendents per línia masculina gaudissin dels mateixos honors que els ciutadans honrats de Barcelona. ⁶

Altres doctors busquen estratègies d'ascens social, per exemple, amb casaments avantatjosos. El 1630 se signen els capítols matrimonials entre el doctor en medicina Josep Duran i la senyora Maria Llinàs, vídua del mercader de Figueres Joan Real.

Francisco Comes és un doctor en medicina, segurament originari de Girona, establert al monestir de Santes Creus. Des d'allà, el 1639, gestiona el seu vast patrimoni immobiliari gironí: primer arrenda a l'adroguer Jaume

⁴ Anna GIRONELLA (2007). *Llibre groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*. Barcelona: Ajuntament de Girona, Fundació Noguera i Caixa de Girona, p. 53 i 234-239.

⁵ GIRONELLA 2007: 142-147.

⁶ GIRONELLA 2007: 247-250.

Marisc una casa situada a les voltes dels Esparters, prop del pont de Sant Francesc, per 24 lliures anuals; segon, al muler Francisco Torner, una casa que és al carrer de Sant Narcís, prop del Portal de la Barca, per 8 lliures anuals; tercer, a Caterina Comes, vídua de l'apotecari de Ferran Comes, una casa situada al carrer de Fontanilles, del Mercadal, per 9 lliures anuals; quart, a l'apotecari Joaquim Mercer un peça de terra o hort situada en el Mercadal i prop de les muralles, per 8 lliures anuals; i cinquè, rearrenda a l'hortolà Antoni Banyes la casa del carrer de Fontanilles, per 9 lliures.

Miquel Riera és un doctor en medicina que ja trobem traspassat el 1639. La seva vídua, Clara Riera, ha d'arrendar una casa que és del Col·legi de la Companyia de Jesús, situada a la pujada del convent de Sant Domènec, pel preu de 6 lliures anuals. Jeroni Poch és un altre doctor en medicina que apareix ja difunt durant la dècada de 1640. La seva vídua, Maria Tecla, es dedica a arrendar la casa on vivien conjuntament, situada al carrer de la Força, al costat de les presons reials, de manera que ella ha de marxar. La casa afronta a l'est amb la casa del magnífic Jeroni Fàbrega, doctor en drets de la Reial Audiència; al sud amb les dites presons a través d'un carrer; a l'oest amb el carrer de Sant Llorenç; i al nord amb la casa de Jeroni Fàbrega i part amb el carrer de Sant Llorenç. Fins al 1642 hi viu el mercader Llätzer Francesc i la seva esposa Margarida i, a partir de 1643, el beneficiat Josep Moret. En tots dos moments la vídua Poch prohibeix obrir forats a la paret mitgera per tal de comunicar-se amb la casa veïna.

Jaume Bonpere és un doctor que viu entre Girona i Barcelona, que defalleix pels volts de 1644, i que la seva vídua, Mariàngela, ha de gestionar-ne el patrimoni. El 1644 es ven al mestre de cases Joan Felip dues cases de costat situades al carrer de Pedret per 131 lliures. El 1645 la trobem al costat del daguer Bernat Carreres en l'arrendament que fan al taverner Pere Brusals de dues cases que tenen prop del portal del Carme per 8 lliures anuals.

Baltasar Soler és definit, el 1640, com a doctor en arts de la medicina i ciutadà honrat de Barcelona i Girona. Rafel Campolier també és doctor en medicina i ciutadà honrat de Girona. El 1648 treballen conjunts visitant al canonge de la Seu i ardiaca de Besalú Francesc Pejoan, perquè es trobava malat, amb forts vòmits. Campolier té diferents propietats urbanes i rústiques. El 1639 arrenda al treballador Francisco Carrera una casa que té al carrer de la Rosa per 3 lliures, i al sabater Antoni Hostenc aquella casa que té al carrer de l'Argenteria per 20 lliures anuals. Signa la venda d'un censal de 48 lliures al mestre de cases de Sant Julià de Ramis Jaume Saló, per una peça de vinya que ha comprat. I signa un contracte amb el mestre de cases de

Riudellots de la Selva, Gabriel Sablat, sobre unes obres que s'han de realitzar al mas Fonollar de Cassà; en Sablat encara rep unes pagues d'aquestes obres el 1643. El 1640 sembla que es casa amb una tal Maria, just quan ella pren possessió dels béns del seu marit. El 1642 és administrador dels béns de la vídua Maria Castelló, que té una casa situada al carrer de l'Argenteria. El 1644 diu que habita en una casa del carrer de la Força Vella.

Joan Sió és doctor en medicina, fill del mercader Narcís Sió i d'Anna. Del seu pare hereta dues cases de costat situades a la plaça de Sant Pere. Aquestes afronten a l'est amb el carrer públic, al sud amb la dita plaça, a l'oest amb un altre carrer i amb un pati de les Adoberies, i al nord part amb dit pati i part amb la casa de Caterina Jalpí Subirós. El 1641 se les ven al blanquer Joan Francisco Ribes per 480 lliures. Sembla que manté en propietat una o més adoberies situades a la plaça de Sant Pere. Aquestes adoberies les arrenda, el 1641, als blanquers Pere Clarà i a Joan Pons per 50 lliures anuals. Se n'ha d'anar a viure en una casa del carrer Ciutadans que li arrenda el notari Rafel Llampilles per 22 lliures. També posseeix el mas Oliva de Vilobí d'Onyar, el qual el 1642 arrenda al pagès Miquel Gibert per 20 lliures anuals.

Joan Moret és el primer doctor en medicina gironí que coneixen d'una llarga nissaga. Està casat amb una tal Victòria, i tenen un fill, Joan Baptista Narcís Melcior, que, segons els registres sacramentals, va ser batejat el 28 d'octubre de 1624, i foren padrins el doctor en drets Sebastià Estrabeu i Maria Moreta, muller del cirurgià Joan Moret. Creiem que té, almenys altres dos fills: l'esmentat cirurgià Joan Moret, i el prevere Josep Moret. El doctor Joan Moret mor el 10 de gener de 1629, mentre vivia a la plaça del Vi. I l'11 de desembre de 1624 és enterrat el cirurgià Joan Moret, mentre vivia a la plaça de les Cols. Segurament un germà de Joan Moret és Miquel Moret, que també se'l cita com a doctor en medicina. Durant la dècada ja se'l menciona com a difunt. El seu fill és l'escultor Antoni Moret, que el 1641 s'encarregarà de cobrar les feines del seu pare, per exemple, visites mèdiques, o bé pensions de censals.

Josep Duran és un doctor en medicina de Girona. El 1643 compra al cavaller del pla de Girona Andreu Vilella una casa que té situada al carrer de la Força. Com a procurador de la seva esposa Maria Llinàs Duran ven al beneficiat Pere Lavall aquella casa que té al cap superior de la pujada de la Seu per 230 lliures. Aquesta casa afronta a l'est amb el carrer públic, al sud amb la casa dels hereus de Francisco de Vivet, i a l'oest i al nord amb la dita pujada.

Pere Teixidor és doctor en medicina i rector de la parròquia de Santa Susanna del Mercadal. El 1643 és procurador de Maria Eulària Tello Garriga,

muller de don Joan Tello, populat a Barcelona, quan arrenda a Agustí Pasqual, pagès de la Torre Gironella, unes peces de terra que dita senyora té en aquesta torre.

b. Adroguers

Els adroguers es concentraven, majorment, a la plaça de les Cols —l'actual Rambla de la Llibertat—, però també els trobem repartits en altres llocs. No sembla, per tant, que hi hagués cap estratègia del col·legi d'adroguers que evités la competència guardant una distància mínima entre les botigues. El nivell socioeconòmic mitjà dels adroguers era força alt, fins i tot disposem d'algun cas que és superior al dels metges. N'hem comptat una quinzena —segons les seves propietats i arrendaments—, però estem segurs que podríem allargar-ho fins a la vintena, o potser més. Alguns d'ells formen petites nissagues de transmissió del saber. Almenys en aquesta dècada sabem dels germans Aldric, que degueren aprendre l'ofici del pare, i ben segur el transmeteren als fills; i Francesc i Narcís Vergonyós, pare i fill. Al seu torn existia l'habitual sistema d'aprenentatge, consistent en un contracte entre mestre i aprenent. El 22 de juny de 1642 el burgès de Vinçà Galzeran Pagès convé que el seu fill Josep Ribes aprendrà l'ofici de l'"art de l'apotecaria" amb l'adroguer Joaquim Mercer durant els pròxims quatre anys.

Entre ells destaquen Joan Gispert, casat amb Rafela, que disposaven d'una casa al barri de Pedret, que arrendaven. Ells, però, van viure a diferents llocs: en una casa, que no sabem on és, que li havia arrendat el canonge Dalmau Xarmar (1638) i en una altra que el mercader Joan Garra tenia al carrer de les Ballesteries per 50 lliures anuals. Bernat Comes arrenda una casa al baster Pere Pau, que és a la plaça de Sant Pere, per 15 lliures anuals (1638). Pau Bovés tenia una casa al carrer de les Ballesteries (abans de 1638). Rafel Mas adquireix a la confraria dels Corredors de Coll una casa que havia estat de l'apotecari Montserrat Huguet, situada a les voltes de la plaça de les Cols; el 1638 encara l'està pagant. Seguidament arrenda la seva casa, que té a la plaça de les Cols, primer al ciutadà honrat Joan Lluell i després a l'orfebre Josep Matas, per 28 lliures anuals (1638). En els pactes diu: "jo dit Mas, ab lo present me reservo lo terrat y la cambra hont dormen los meus fadrins de dita casa",⁷ que alhora arrenda al seu veí Pere Camós, també adroguer, per 7 lliures anuals.

⁷ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, Manual, 1638 (551), [1638-desembre, 17], s.f.

L'adroguer Jaume Marisc era fill del pagès Jaume Marisc, de la parròquia de Sant Feliu, i de Magdalena. El 1638 signa els capítols matrimonials amb Margarida Ballester, filla del pagès Bernat Ballester, també de Sant Feliu, i d'Eulària Ferrer. L'any següent se'n van a viure a la casa arrendada situada al cap de les voltes dels Esparters, molt a prop del convent de Sant Francesc, per 24 lliures; signen el document, com a testimonis, uns altres apotecaris, Joaquim Mercer i Francisco Martorell.

Antoni Aldric arrenda al teixidor Bartomeu Domenjo una casa que té al carrer de Santa Magdalena per 5 lliures i 10 sous anuals (1638). Un any després (1639) arrenda al bracer Joan Pons una altra casa que té al carrer de Cugusac, també per 5 lliures anuals. El mateix any que el paraire i polvorer Antoni Vila li arrenda la casa que té a la plaça de les Cols per 30 lliures anuals. El 1640 arrenda al botiguer de teles Jeroni Llorens la casa que té al carrer de Canaders, al costat del monestir de Sant Francesc de Paula, per 14 lliures anuals, amb el pacte que "jo dit Aldrich ab lo present me reservo la cambra que està al capdevall de la casa envés la portana de dit monestir y stà per la porta de dit monestir si me aparèxer".⁸ El seu germà és Narcís Aldric. El 1639 el doctor en medicina de Cotlliure el nomena el seu procurador. El 1641 viu en una casa arrendada pel seu pare, a la plaça de les Cols, on hi havia una sala, una quadra que comunicava a la sala, la botiga (amb la presència de sucre, cera, avellanes, canyella i mel, entre altres productes) i la cambra del primer pis (on devia dormir). El 1642 havia comprat al mercader ciutadà honrat de Girona i Barcelona Joan Pau Perpinyà dues cases que pertanyien al mercader Felip Garra, situades al carrer de Cugusac, per 90 lliures. El 1643 el donzell Josep de Colomer li arrenda la tercera part del "lezde del passatge" de la ciutat de Girona i al castell de Campdorà, per 28 lliures. El 1643 fa diferents arrendaments: a Antic Subies la casa del cap de la plaça de les Cols, per 38 lliures anuals; al calderer Jaume Paulet la casa que és a la placeta del Parolers, per 12 lliures anuals; i a Marianna Rodrigo, vídua de l'orfebre Baltasar Rodrigo, la casa que té al carrer dels Canaders, per 14 lliures anuals.

L'orfebre Francesc Cases, procurador del botiguer de teles Pau Bruguera, arrenda per a quatre anys i per un preu de 8 lliures a Antoni Aldric "tota la premsa de obra y fer sera, la qual està en una casa que és del dit mon principal, situada en lo carrer del Carma de la present ciutat de Girona, junctament ab las ainas de aram per obrar dita sera" i "en cas que en la dita

⁸ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, Manual, 1640 (562), [1640, juliol, 20], s.f.

premsa se haguen de fer alguns adops per ser-se spatllada ho altrament és pactat que lo dit Bruguera mon principal hage de pagar aquells”.⁹ A la seva mort, el 1646, sabem que disposava d’unes quantes propietats rústiques i urbanes: el mas Mollet —del veïnat de Montagut, a Sant Julià de Ramis— i el mas Savalls —a Sant Sadurní. Una sèrie de cases a Girona: tres a la plaça de les Cols —davant les mesures—, en una de les quals habitava l’apotecari Ferriol Serra; una altra al carrer de Canaders —al costat del convent de Sant Francesc—; i dues altres, molt petites, ja esmentades al carrer de Cugusac.

Antic Subies, viu en una casa que li arrenda Leonor Cerdà a la plaça de les Cols per 34 lliures (1639). El 1644 Subies mor, es realitza l’inventari de casa seva —que consta d’una sala, una cambra al primer pis, una altra cambra al segon i un estudi—, i la conseqüent subhasta de béns. Narcís Vergonyós signava els seus capítols matrimonials el 1640 amb Magdalena, filla del mercader Rafel Vidal i Caterina Masdeu. Ell era fill de Francesc Vergonyós, també adroguer, i de Caterina Boscana, segona muller. No sabem on van a viure, segurament a la casa del pare. Jeroni Ramires —o Ramírez— havia viscut en una casa a la plaça de les Cols, i a la seva mort el 1642, la seva vídua Maria, ha d’abandonar i anar a viure al cap superior del carrer de Fontanilles (per 6 lliures anuals). El 1644 l’adroguer Ponç Bofill se’n va a viure en una casa del carrer de les Ballesteries, que li ha arrendat el mercader Rafel Vidal per 36 lliures a l’any.

Rafael Beuma i la seva esposa Jerònima Real fan diferents arrendaments: una casa a Montserrada Aparirada, que té al carrer de Plantafava del Mercadal, per 4 lliures i 10 sous anuals (1639) i una altra casa al flequer Joan Saltiró, situada a les Peixateries, per 30 lliures anuals (1641). El 1641 el notari Raimon Grau, procurador de Pere Jeroni, li arrenda una casa que és prop de la plaça de la Cort, per 15 lliures anuals. El 1642 viu, amb la seva família, al carrer que va de l’horta al carrer de Sant Martí, prop del carrer de Fontanilles.

Domingo Casas arrenda una casa que havia estat d’Esteve Tapioles, un altre adroguer difunt, per 14 lliures anuals, a través de la seva vídua Jerònima i de la procuradora Petrusa, subpriora del convent del Carme (1638). La casa era a la plaça de les Cols, al costat de l’Onyar. Sembla que anteriorment (1637-38) havia ocupat una casa a la plaça del Vi. El 1644 havia mort Domingo Casas, i la seva vídua, Gràcia Casas, n’aixeca l’inventari dels seus béns. Té la casa a la plaça de les Cols, al costat del riu Onyar. La casa constava d’una

⁹ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, Manual, 1646 (597), [1646, abril, 24], s.f.

saleta (presidida per un bufet voltat de cadires), una cambra al primer pis (amb un llit, amb diferents quadres religiosos), una segona estança sobre la sala (amb tres llits i molta roba de vestir i de la llar), unes estances que Domingo Casas havia arrendat (amb “un forn de fer bescuit de ou de aram ab sos guarniments de fusta” i una sèrie d’estrís per cuinar), dos estudis (ple d’utensilis, per exemple, per al tabac, pebre, cera, canyella i salses, o bé “uns motlles de fer torrons”), una botiga “on es fa la seu” (amb fulls de paper i fruits secs), una altra botiga (on destaca la cera), una cambra en el segon pis que mira a la plaça, una cambra prop del terrat i el rebost. El 1651 Gràcia Casas convé amb el seu fill, Joan Casas, també adroguer, i la seva jove, “que puyan estar y habitar en la casa que dita Gràcia Casas té y posseheix en la plassa de les Cols de la present ciutat, y allí puyan tenir llur botiga de droguer, y assò durant tant solament la voluntat de la dita senyora Gràcia Casas, ab pacte y condició que li tingan de donar y pagar quiscun any sexanta lliures barc. anticipadas de mitx en mitx any”.¹⁰

Joan Andreu arrenda al blanquer Maurici Franch la casa que té al carrer de n’Angelet, per 4 lliures (1639). El seu procurador és Baltasar Andreu, també apotecari i segurament germà. El 1642 arrenda al sastre Joan Teixidor una casa al carrer del Carme, fora de les muralles, per 10 lliures anuals. És aquí on el trobem vivint, quan la torna a arrendar a l’artiller Bernat Domènech, també per 10 lliures, el 1646. Segurament un dels seus germans és Jaume Andreu. El 1646 l’artiller Bernat Domènech li arrenda una casa al carrer del Carme per 10 lliures anuals.

Pere Camós, el 1641, viu en una casa que el cavaller Miquel de Colomer li ha arrendada, situada a la plaça de les Cols, al costat del portal de Saconomina, per 60 lliures anuals. El mateix any arrenda els terços de grans d’aresta de la torre Refarda, a Palau-sacosta, conjuntament amb el cirurgià Francisco Puget. Ell, l’esparter Pere Casadevall i el blanquer Jaume Camós arrenden al botiguer de teles Josep Travi la casa que havia estat de Narcís Tarrés, situada a la plaça de les Cols, per 36 lliures anuals. Francesc Ferrer havia viscut, fins al 1643, en una casa a la davallada de la Mercè.

L’adroguer Joan Vilarúbia vivia en una casa que li havia arrendat el canonge de la Seu Josep Novell, en la qual el mestre de cases Marià Rigall realitza una sèrie d’obres el 1641.

¹⁰ AHG, Notarials Girona, Girona 2, Francesc Vinyoles, Manual, 1651 (849), [1651, març, 30], f. 58v.

c. Apotecaris

Els apotecaris tenen distribuïdes les seves botigues arreu de la geografia de la ciutat, així doncs sembla que es mantenen les distàncies raonables entre ells. On més en trobem és a la plaça de les Cols, algunes al costat de les dels adroguers —per tant, sembla que hi ha correspondència professional entres uns i altres oficis—. Cirurgians, apotecaris i adroguers representaven els artistes de la bossa de la mà major després de la reforma electoral de 1671.¹¹ El seu número aproximat se situa entre deu i quinze.

Rafael Alba i la seva muller Anna disposaven d'una casa a la plaça de les Cols (abans del 9 de març de 1640), al costat de la casa de l'adroguer Jeroni Ramires. Després d'aquesta data ja trobem Rafel Alba difunt, i la seva vídua es veu obligada a arrendar a Baudili Casabosch, pagès del puig Barufa, una casa que té en aquest veïnat per 12 lliures anuals. Ella es reserva les estances de la planta baixa. L'any següent es torna a veure obligada a empenyorar una sèrie d'objectes valuosos, que equivalen al preu de 45 lliures, 2 sous i 4 diners: una cadena de dos fils amb perles i grans d'or —que pesa dues unces—, i una torratxa de plata sobredaurada —on hi ha la pebrera, la sucrera i dos salers, tots de plata, que pesa vint-i-dues unces de plata—. El 1641 la vídua es veié obligada a vendre la casa de la plaça de les Cols al Consell de la ciutat. L'apotecari Joaquim Mercer notificava a un altre apotecari, Josep Vicens, que el 6 de juliol de 1641, s'havia venut la casa a dit Mercer, que pertanyia a la vídua Anna Alba, pel preu de 945 lliures. La casa afrontava a l'est amb la plaça de les Cols, al sud amb els honors dels hereus de l'adroguer Jeroni Ramires, a l'oest amb el riu Onyar i al nord amb els honors del Sr. Colomer.

Joaquim Mercer viu en una casa del carrer del Mercaders, que li ha arrendat l'abaixador Joan Molines, per 4 lliures anuals, en què s'exclou la cuina (1638). El 1639 el doctor en medicina Francisco Comes li arrenda una peça de terra al Mercadal, prop de les muralles, per 8 lliures. Aquell any Joaquim Mercer serà el procurador de Francisco Comes. El 1641, tal com hem explicat, Joaquim Mercer compra la casa dels Alba de la plaça de les Cols, que ven l'any següent, quan l'abadessa del convent de Santa Clara li reclama el foriscapi, ja que té el domini directe de l'esmentada casa. Joaquim Mercer mantenia relacions comercials amb Agustí Mascó, un

¹¹ Ramon ALBERCH *et alii* (1984). *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l'època pre-industrial*. Girona: Ajuntament, p. 103.

apotecari de Ceret, a qui comprava molts dels articles per a la seva botiga de Girona. El 1646 li reconeixia un deute de 33 lliures 1 sous 4 diners per haver-li comprat una sèrie de “medicaments”: *palosanto*, alum de roca, pebre blanc, lliris de Florència, sofre, matafaluga, gra de peònia i canyella, entre altres.¹²

Ferran Comes és un apotecari que tenim documentat des de 1590. Aquest any, el professor de lectura Joan Pons Feixes, que és el seu cunyat, li ven una casa que té al burg de Sant Pere, en el carrer del Portal de la Barca, per 100 lliures. Afronta a l'est amb la casa de Caterina Prats, al sud amb el carrer, a l'oest amb la casa del cirurgià Miquel Guardiola i amb les cases del passamaner i hostaler Miquel Bassa i del rector de la Barroca Jeroni Concs. El 1639 ja és difunt, i la seva vídua Caterina s'ha d'espavilar per sobreviure. Francisco Comes, doctor en medicina, segurament fill de Ferran Comes, li reconeix part de la dot, consistent en una sèrie d'objectes de plata —dues culleres, una escudella, una tassa de mitja taronja— i una sèrie d'objectes de parament de la llar —llits, cortinatges, màrfegues i matalassos—, i li arrenda una casa al carrer Fontanilles del Mercadal per 9 lliures anuals.

Francisco Casanoves i Tasis exerceix l'art de l'apotecaria a Girona, però és fill d'Hostalric on el seu pare Galzeran Tassis és el notari. El 1641 es ven la seva casa del carrer Major d'Hostalric, suposem per venir a viure i treballar a Girona. Francisco Andreu és un apotecari que el 1641 arrenda a un altre apotecari, Joan Rafel, la casa que té al carrer de l'Àngel, “la que fa contonada”, per 5 lliures i 10 sous anuals.

L'apotecari Jaume Mangí fa de procurador de fra Felip d'Alentorn, monjo de Banyoles, segrestador de les rendes del monestir d'Amer (1638). El 1638 compra una casa a Joan Pere Oliveres, paraire de llana de Girona, en el carrer que va de la plaça de Sant Feliu al portal de la Barca, per 30 lliures. Seguidament l'arrenda al paraire de llana Francisco Vidal per 12 lliures anuals. El 1641 arrenda a l'hortolà Gerald Roger un hort situat al Mercadal per 5 lliures anuals. El 1643 és la seva filla, com a hereva dels béns del seu pare, que arrenda la casa dita del Fills Vidal “en los quatre cantons de las Ballesterias” per 36 lliures anuals.

Nicolau Solana era un jove apotecari natural de Roses, que habitava a la ciutat de Girona, fill del pagès Aniol Solana i de Marianna, quan el 1642 signa els capítols matrimonials amb Narcisa Serinyà, filla de l'advocat de Girona

¹² AHG, Notarials, Girona 5, Rafel Monràs, Llibre, 1647 (945), [1647, novembre, 28], s.f.

Salvador Serinyà i de Marianna. Hem de creure que anà a viure a casa dels sogres.

Josep Vicens vivia, el 1639, en dues cases —una de gran i una de petita—, situades a les voltes de la plaça de les Cols, que li havia arrendat la vídua Anna Helena Casanoves pel preu de 98 lliures anuals. El 1641 el canonge de la Seu Pere Bosch a través del seu procurador Jaume Barril li arrenda una casa; en canvi, arrenda la seva botiga, primer, a la vídua Anna Alba, i segon, a l'escultor Antoni Vencs, pel preu de 7 lliures. Ell viu al costat de la botiga. El 1644 havia arrendat els delmes dels Aniversaris de la Seu de Girona de Juià, per 454 lliures.

Miquel Golart i la seva muller Magdalena vivien, el 1639, en una casa que havien comprat a Joan Simon i Àngela Candell Vilaplana per 722 lliures, situada a la plaça de les Cols. Afrontava a l'est amb una altra casa dels Vilaplana, al sud amb la casa de l'apotecari Miquel Terrades, a l'oest amb el riu Onyar mitjançant un mur, i al nord amb la casa del l'argenter Damià Sobirà.

L'esmentat Miquel Terrades, el 1642, contracta els serveis del mestre de cases Jaume Gràcia per construir-se dues cases al carrer de l'Auriga; llavors li paga 16 lliures, 4 sous i 7 diners. Terrades mor durant la guerra, i la seva filla, Anna Terrades Riucáu, casada amb els mercader Joan Riucáu, ven la botiga a l'apotecari Francesc Atxer el 22 de febrer de 1652. Segurament es tracta d'una de les botigues més ben proveïdes de la ciutat, tal com indica el *Memorial de la estima*. Hi apareix explicat tot el mobiliari —destaca un enorme taulell—, els aparells per elaborar i guardar els productes —perols, olles, morters, fogons, sedassos, pots de vidre, capsas, tallants, cassons o gerres— i els productes —pólvora, minerals, xarops, pastilles, herbes, corall, fruits secs i un llarg etcètera.

d. Cirurgians

Els Guardiola són una nissaga de cirurgians gironins que s'allarga entre els segles XVI i XVII. Rafel Guardiola va tenir almenys dos fills cirurgians: Miquel —el més gran— i Joan —el més jove. Havien viscut en una casa al carrer de Vilanova, prop dels murs de l'església del Mercadal. El 1586 compra una casa a l'Administració dels Aniversaris de Sant Feliu de Girona, pel preu de 100 lliures. La casa se situa entre el carrer de la Galera, i la plaça de les Cols i dels Raïms, prop de les mesures de gra. La casa afronta a l'est i al sud amb una casa del mercader Miquel Tomàs, a l'oest amb el carrer de la Galera i la plaça de les Cols,

i al nord amb l'hospici d'en Rirell. El 1596 arrenda al sastre Joan Barta una casa que té a la plaça d'en Vila, al costat d'una altra en què viu, per 9 lliures anuals. En ple segle XVII, la seva vídua, Joana Guardiola i els seu hereu, Antic Ribot, també cirurgià, reconeixen la casa del seu marit i pare respectivament, del carrer Fontanilles. Antic Ribot arrenda per cinc anys a Damià i Feliu Roura, pagesos de Llagostera, el mas que té en aquesta parròquia. I el 1641 el beneficiat de la Seu, Pere Ribot, rep 6 lliures de foriscapi d'una casa situada al carrer de l'Argenteria o dels Raïms que havia estat de Rafel Guardiola.

Segurament un altre membre d'aquesta família és el cirurgià Antoni Ribot, fill de Pere Antic Ribot i de Maria Àngela. El 1638 signa els capítols matrimonials amb Maria Lluell, filla del difunt botiguer de draps de llana Joan Lluell i de Jerònima, ara casada amb el mercader Joan Clapés. Viuen en una habitació d'una casa que tenen a la plaça de les Cols, que suposem és la casa familiar dels Ribot.

El 1641, Antic Ribot compra als marmessors del testament d'Eleonor Cerdà i Estrús, vídua del ciutadà honrat de Girona Josep Cerdà Estrús, la casa on ella vivia a la plaça de les Cols, a la part del riu Onyar, per 754 lliures. Aquesta casa la reclama el prior del convent de Sant Domènec, el qual cedeix tots els drets que pugui tenir ella. El 1643 arrenda al pagès de Llagostera Miquel Domènech i a la seva esposa Margarida dos bous de pèl vermell i un de pèl morisc de set anys d'edat. Antoni Ribot posseeix els masos Montroig i Noguera, situats al veïnat d'Esclet, a la parròquia de Cassà de la Selva. El 1651 se'ls fa arreglar pel mestre de cases Joan Lletge —que cobra 80 lliures per les obres fetes— i pel serrador Guillem Grima, de Cassà, que li serra la fusta en fulla i dels cairats per 23 lliures. Encara el 1651, la seva germana Marianna, vídua del notari Joan Picaperes, li reconeix el pagament d'una sèrie d'objectes sumptuosos, entre els quals destaquen un sotacopa gran de plata, un saler i un pebrer de plata, i una palmatòria també de plata. Sabem que tenia un tercer mas, el mas Miró, a Santa Cristina d'Aro. El 1649 l'arrenda per cinc anys al pagès de la vall d'Aro Jaume Boera.

Narcís Vives és un cirurgià de Girona. Fins al 21 de febrer de 1640 havia estat procurador de Jeroni Mascardell, alferes de la companyia de Rodrigo Flores Aldana Mendoza, capità del terç de dragons de Vicenç Montsoriu de Sa Magestat el Rei, fill del sabater de Girona Jaume Mascardell i d'Elisabet. El 1641 signa un debitori amb Maria Llinàs Duran, muller del doctor en medicina Josep Durant. No sabem, però, on vivia ni les seves propietats.

Miquel Cassà és un cirurgià que viu en una casa en el carrer de les Ballesteries, a la part del riu Onyar, entre les cases del pintor Francisco Arcis

(al nord) i del mercader Rafel Vidal (al sud). El 1649 la ven al paraire Bartomeu Riera per 331 lliures. Entre 1642 i 1647 la hi arrenda Jaume Puig, marit de Maria Castanyer, la propietària de la finca. És senyor útil i propietari del mas Clarà, de la parròquia de Fontclara, batllia del castell de Palau-sator. El 1643 ven un censal de 100 lliures a Jaume Vinyals, beneficiat i procurador dels Aniversaris de la Seu.

El 1641 el cirurgià Francisco Puget i l'adroguer Pere Camós arrenden la tercera part dels grans d'aresta, el delme i la primícia de la torre Refarda de Palau-sacosta. Els hi arrenda el notari Simon Miquel, procurador de Joan Francesc Safont i Sella, tutor del fill menor dels difunts Joaquim de Rocabrana (a) Sampsó, donzell de Girona i de Marianna Sampsó i de Montpalau. Francisco Puget reconeixia el 1643 que el cavaller Andreu Vilella li havia restituit 100 lliures que li devia. No coneixem, malauradament, cap de les propietats d'en Puget.

Per últim, coneixem Francisco Pagès, a qui el 1648 es defineix com a "jove cirurgià". Llavors arrenda per tres anys i 15 lliures a Francisco Valentí, doctor en medicina de Girona, aquella casa que té a la plaça d'en Vila.

2. EL COL·LEGI D'ADROGUERS O APOTECARIS

Els adroguers s'organitzaven entorn d'un gremi o col·legi. Durant les Corts de 1599, celebrades a Barcelona, el col·legi d'adroguers demana al rei la renovació dels privilegis, gràcies i franqueses que ja se'ls havia concedit el 29 de novembre de 1585, i que els equiparen al col·legi de Barcelona.¹³ Però són poques les notícies que en tenim durant la dècada de guerra. El col·legi era governat per un cònsol major i un cònsol menor. Coneixem Francesc Vergonyós, que va exercir com a tal el 1640, i als germans Narcís i Antoni Aldrich, que ho van ser el 1643.

Coneixem el cas de l'adroguer Agustí Vinyes, que ens permet explicar l'accés a l'ofici. Es va adreçar al cònsol Francesc Vergonyós per demanar-li llicència per exercir la seva professió, "perquè té ja la plassa y ha de ésser examinat per tot lo corrent mes de maig, altrament protesta contra dit mr. Vergonyós de tot lo lícit y permès". En Vergonyós va respondre "que no vol

¹³ Manuel RIERA BLANCO (1999). "Col·legis i confraries dels oficis de la medicina. Privilegis de les Corts de Barcelona. Any 1599". *Gimbernat*, núm. 31, p. 66-67.

treballe en sa casa per quant lo any passat lo col·legi fou un acte a Josep Pujades de dar-li la plassa a sinc de maig primer a ell que a altri, y los srs. jurats li pregaren examinàs primer a dit Pujades que no a dit Vinyes, al qual acte se reffer”.¹⁴ Uns anys més tard (1643) Francisco Vergonyós, Narcís i Antoni Aldrich reconeixen el pagament de 50 lliures que ha fet Josep Pujades “per lo tall aurà fet dit col·legi en dit any proppassat”.¹⁵ Tot fa pensar que l'accés al col·legi és bastant restringit, i que només s'admet un únic membre cada any.

En una altra reunió del col·legi, a 1 d'octubre de 1648, es va decidir “que tots los fadrins o jovens apothecaris que's voldran examinar del art de apothecari en la present ciutat, hàjan y tinguen de haver practicat vuyt anys de dita art en casa de un mestre apothecari examinat de la present ciutat, menjant, bevent y dormint y practicant en ella, ço és, de dits vuyt anys sinch, y los altres tres allí hont a ells los aparexerà, no entenent per lo demunt dit prejudicar ana als fills de apothecaris de dita present ciutat del que ab ells està vuy die present posat en ús ni anals demés fadrins apothecaris que han praticat de dita art fins lo die present”.¹⁶

Un altre cas és el que explica l'adroguer barceloní Francesc Vinyoles, instal·lat a Girona, sobre l'aprenentatge de l'ofici en una altra ciutat (1652): “Jaume Font, jove adroguer, ara habitant en Gerona, ha estat y habitat en casa de Joseph Bosch, adroguer de Barcelona un any poch més o manco, a practicat lo art de adroguer y assò diu saber per recordar-se molt bé de haver-lo vist habitar tot dit temps en casa de dit Bosch per entrevenir en ella de molt temps a esta part dit Pla”.¹⁷

a. L'ofici d'adroguer: cera, espècies, tabac, torrons, arròs, drogues i medicines

Els adroguers eren els encarregats de preparar i vendre a la menuda aliments, però també algunes drogues i medicaments —tot i que no són l'element central de la seva feina—. Durant els anys de guerra, adroguers i apotecaris seguien les tarifes de preus que s'havien imprès el 1636, el 1649, el 1653, el 1655 i el 1656. A més d'aquestes tarifes, disposem del *Llibre de*

¹⁴ AHG, Notarials, Girona 2, Pere Vinyoles, Llibre, 1640 (815), [1640, maig, 7], s.f.

¹⁵ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, Manual, 1643 (583), [1643, novembre, 13], s.f.

¹⁶ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1648 (541), [1648, octubre, 1], s.f.

¹⁷ AHG, Notarials, Girona 2, Francesc Vinyoles, Manual, 1652 (851), [1652, desembre, 17], f. 338r.

drogues i confitures, que va publicar el gironí Francesc Corominas el 1663.¹⁸ Les últimes tarifes són les més completes, en què apareix amb tot detall els productes que es venen a la menuda a les seves botigues: arròs, albergínies, ametlles, pasta, canyella, confits, carbasses, cabell d'àngel, figues, gingebre, gelea, guindes, llengua de bou, mel, massapà, melindros, nous, neules, taronges, prunes, pebre, peres, pinyons, sucre, pomes, préssecs, raïms, arrels, safrà, sabó, tabac i torrons. O sigui, tot tipus de fruita deshidratada, confitada o ensucrada.¹⁹ És aquí on trobem, segurament, les diferències entre els adroguers i els apotecaris. L'apotecari s'assemblaria més a un "*pharmacopola*", o sigui, el farmacèutic en un sentit actual.

L'adroguer Pere Camós reconeixia a un altre adroguer, Bonaventura Xifrau, de Castelló d'Empúries, 72 lliures "per rahó de drogas y altres cosas de ma botiga me tenia comprades y ell aquellas rebudas".²⁰ Aquestes "altres coses" havien de ser, sens dubte, la cera, un dels productes estel·lars que elaboraven els adroguers, però que no apareix indicat a les tarifes de preus. La relació entre aquests productes és ben clara i evident, i així ho veiem quan el 1643 l'esmentat Pere Camós nomena procurador seu Benet Portell, un candeler de cera de Barcelona, el qual li subministrava la matèria primera per a la botiga de Girona.

El 1644 Pere Camós compra al calderer de Figueres Bernat Ferrer una estança —o pòrtic— amb una premsa de cera que és a tocar de l'església de Santa Susanna del Mercadal, on hi ha un gran perol, una olla i un cassó, tot d'aram, i altres aparells i estris per elaborar i premsar cera. Definitivament, Camós ja sap elaborar la seva pròpia cera.

És en els enterraments, funerals i exèquies quan es fa la més gran despesa en cera. Disposem de molts bons exemples. El 1638 fr. Jeroni Blasco, cambrer de Sant Pere de Galligants, havia atès el sergent major del regiment del comte d'Aguilar, Atanasio Arenas, en la fi de la seva vida i li havia procurat un enterrament. Blasco havia comprat molta cera a l'adroguer Francisco Vergonyós per a la cerimònia fúnebre: 2 lliures i 1 unça de candeles blanques per combregar i per a l'extremunció; dotze atxes de cinquanta-sis lliures i mitja de pes pel preu de 18 lliures, 7 sous i 3 diners; 12 lliures i 2 unces

¹⁸ Maria Àngels PÉREZ SAMPER (2012). "Recetarios manuscritos de la España moderna". *Cincinnati Romance Review*, núm. 33, hivern, p. 27-58.

¹⁹ ALBERCH 1984: 216-218.

²⁰ AHG, Notarials, Girona 9, Llibre, Pere Casadevall, 1643 (517bis), [1643, març, 9], s.f.

de candeles de preu 3 lliures i 19 sous; i 2 lliures i mitja de candeles per 16 sous i 3 diners. I dotze atxes de pes quaranta-una lliures pel preu de 13 lliures, 3 sous i 8 diners, destinades a les honres. El prevere Joan Massanes va comprar 127 lliures i mitja de cera a la botiga de l'adroguer d'Antic Subias per a la sepultura i funerals del noble Joan de Margarit i de Reguer (1643). D'igual manera Anna Boscona va celebrar uns funerals per al seu marit Bernat Boscó —un tintorer que havia desaparegut durant la guerra— i per al seu cunyat difunt Jaume Torrent i Vilert, i va comprar 5 lliures 9 sous 1 diners per candeles, cera vermella i cera blanca a l'adroguer Francesc Vergonyós.

Un altre cas és el dels funerals de Marianna Castelló i Cerdà el 1645, que van costar 39 lliures, 3 sous i 11 diners i que va satisfer a l'adroguer Joan Gibert. Per a l'extremunció es gastaren 4 lliures d'unces de candeles blanques a raó de 10 sous; quatre ciris roigs de quatre lliures de pes a raó de 8 sous, que es van cremar a la cambra on reposava el cos; el dia de l'enterrament foren dotze atxes recobertes de cera blanca, a raó de 9 sous; altres catorze lliures i deu unces i mitja de candeles blanques, a raó de 10 sous la lliura; la creu i el sudari de cera blanca per 15 sous; i el dia de les honres són nou lliures i tres unces i mitja de candeles roges a raó de 8 sous la lliura. El 9 de desembre de 1647 Caterina Mas, vídua de l'adroguer Rafel Mas, elabora un memorial dels deutes del seu marit difunt; evidentment hi ha molts deutors. El més important és el que deu el notari Pere Garriga, amb motiu de la mort de la seva muller Agnès Garriga Çanou, que suma 32 lliures i 10 sous, i que va incloure 21 lliures de pes de candeles vermelles —que portaven el seguici, entre els quals els beneficiats—, vuit atxes blanques i un ciri blanc per la creu del sudari. El 1649 l'adroguer Pere Camós rebia de Francisco Cases 1 lliura 19 sous i 10 diners per la sepultura de la senyora Joana Guardiola.

El 1640 l'apotecari Joaquim Mercer compra a l'adroguer de Barcelona Josep Pau un perol d'aram de pes 5 lliures i 5 unces, un cabàs de gíngebre de 29 lliures, un sac de tabac de 73 lliures de pes, un sac de pebre de pes 107 lliures, i uns neulers petits. El 1643 l'adroguer Antic Subies havia comprat a l'adroguer Antoni Pau Duran de Barcelona “drogues” i altres mercaderies pel preu de 134 lliures. Aquests dos exemples ens permeten establir les relacions comercials entre adroguers de Girona i Barcelona. Bàsicament els adroguers i apotecaris gironins s'abastien de matèries primeres i elaborades de Barcelona. Antic Subies moriria poc després. La seva vídua, Francisca Subies va vendre, el 12 d'agost de 1644, la botiga sencera del seu difunt a l'apotecari Josep Vicens, pel preu de 450 lliures. La venda enumera tots els objectes que allí s'hi trobaven, degudament col·locats en el mobiliari,

armaris, prestatges, taules i taulells: instruments de treball i recipients — morters, perols per a la cera, balances, confiteres per al sucre, forns per a bescuits, copes d'aram o escalfadors, olles, fogons, torns, motllos per als torrons, espàtules de ferro, garbells, pots de vidre, neulers, barrils, sedassos, romanes, tisoires—, aliments —gingebre, pebre, sucre, mel, safrà, avellanes, canyella, matafaluga, diferents salses, codonyat, massapà, orellanes, bescuits, pinyons i nou moscada, entre d'altres—, i altres objectes diversos —alum, tabac, encens, esponges, paper o arsènic—. I molta cera, de diferents colors —blanca i vermella—, qualitats —nova o bruta—, i formes —ciris, atxes i candeles—. L'adroguer Pere Camós subministrava dos-cents sacs de guix al convent de Sant Francesc de Girona, juntament amb el traginer Narcís Ros (1641). També lliurava a fra Raimon de Montpalau, monjo de Ripoll, 11 lliures de cera i altres articles de la seva botiga.

Els morters són eines indispensables i valorades pels apotecaris. El 1644 el courer Miquel Malaviala ven un morter de coure de nou roves de pes a l'apotecari Joaquim Marcer, pel preu de 4 lliures. L'apotecari Josep Vicens ven a un altre apotecari, Ferriol Serra, “un morter de coura gros ab hama de ferro, peu de morter y los prestatges y taulells”²¹ de la seva botiga pel preu de 86 lliures 13 sous. El 19 d'abril de 1651 l'adroguer Joan Cases compra a la seva sogra, Gràcia Cases, els objectes del difunt sogre, també adroguer Domènec Coses. Li adquireix, per tant, una sèrie d'eines i instruments d'adroguer, i uns quants mobles: un morter de coure, dos canelobres d'aram, un olla d'aram, tres tangins —o perols— d'aram, una cassoleta i romiol d'aram, una barca de tirar filera d'aram, dos perols d'obrar cera amb quatre cassetes tot d'aram, una copa d'aram, un perol d'aram de fer torrons, un forn d'aram, un grumejadora per fer cera blanca d'aram, una barca d'aram de bombejar cera, una bacina de llautó, una tartera d'aram, una arquimesa, un armari, dos bancs amb espitllera, un bufet, tres quadres, un cofre i una caixa.²²

b. L'ofici d'apotecari: els medicaments

L'apotecari és aquell professional que es dedica a l'elaboració artesanal de medicaments. No tenim constància que hi hagués un col·legi o gremi

²¹ AHG, Notarials, Girona 5, Rafel Monràs, Llibre, 1645 (939), [1645, maig, 31], s.f.

²² Júlia BELTRÁN (2010). “Adroguers i adrogueries, tot un univers d'objectes”, a Albert GARCÍA ESPUCHE, *Drogues, dolços i tabac. Barcelona 1700*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 285-313.

d'apotecaris a la ciutat de Girona. Tampoc apareixen a la *Tarifa, y postura de preus* de 1655.

El 1638 l'apotecari Jaume Mangí havia subministrat una quantitat molt elevada de medicaments a la senyora Maria de Cardona i Raset, per valor de 140 lliures, que havia pagat el seu fill, el canonge i ardiaca major Bernat de Cardona. Aquest mateix any havia atès el sabater Sebastià Hostenc; molt després de la seva mort li reclama a la vídua, Jerònima Hostenc —de nou casada amb el negociant Bartomeu Riera—, 25 lliures per medicines i cera en concepte de malaltia i de sepultura del seu primer marit. Un parell d'anys més tard (1640), el canonge Pere Pigem i el seu procurador, el beneficiat Pere Sala, paguen 101 lliures, 13 sous i 9 diners de medicines comprades a Jaume Mangí, i altres 35 lliures, 6 sous i 9 diners per cera destinades a les funeràries d'en Pigem. Jaume Magí deu morir durant la primavera —o primers de l'estiu— de 1642, i la seva filla Caterina, muller del mercader Pere Camps, cedeix a l'adroguer Pons Bofill, el 12 de juliol, “la botiga de apothecari y de adroguer que dit qº Jaume Mangí, son pare, tenia posada en los Quatre Cantons de les Ballesteries de la present ciutat ensemps ab totes les medicinas y cosas tocants a les arts de apothecari y adroguer de la present ciutat, ayhines, axí de terra com de vidre, aram, coure y llautó, perestatges, taulell y ayhines de fusta”.²³

Un altre apotecari, Ivo Andreu, rep de la noble senyora Serafina de Sunyer i Ripoll 30 lliures “per todas las medicinas y sera se són preses de ma botiga per la malaltia y enterro del sor. Joseph de Maduxer, qº són marit”.²⁴ Un altre cas és de l'hostaler Francisco Artigas, que regenta l'Hostal de la Nau, situat a la plaça d'en Vila, al costat del convent de Sant Francesc de Paula. El 9 de desembre de 1638 reconeix al claveter Miquel Garriga, marmessor del testament de Lluís Freixes, de Sant Quirze de Basora, el pagament de 28 lliures, 13 sous i 16 diners, que són pel “Memorial del gasto ha fet lo qº Luys Frexas tot lo temps ha maleltajat en lo Hostal de la Nau que arriba a dos de novembre del present any 1639”, en el qual s'interrelacionen diferents aspectes entorn de la vida d'un convalescent: l'alimentació, la presència de doctors en medicina i barbers, i, en última instància, les misses dedicades a la seva salut. El memorial diu així:

²³ AHG, Notarials de Girona, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1642 (507), [1642, juliol, 12], s.f.

²⁴ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, *Manuale decem*, 1639 (557), [1639, desembre, 1], s.f.

Primo deu an Luys per sinch parells de pollas que per ell he compradas a rahó deu sous parell: 2 ll. 10 s. Ítem he donat al Doctor Duran per sas visitas d'en Luys: 8 s. Ítem per aygua escursonera y de biulossa: 4 s. Ítem per un cervicial donà lo barber an en Luys: 5 s. Ítem per lo barber que li donà les ventosas: 3 s. Ítem per una caritat de una missa ordenà dit Luys se digués: 2 s. Ítem per carabassat y guindas: 3 s. Ítem per una lliura de prunas: 1 s. Ítem per quatre menjars que feu lo nebot de dit Luys en dit Hostal de la Nau, a rahó quatre sous menjar: 16 s. Ítem per altre parell de pollas: 12 s. Ítem a dos de dezembre doni a m^o Yvo Andreu, apothecari, sis sous per la medicina ordenà lo doctor Campolier per dit Luys: 6 s. Ítem per altro parell de pollas: 12 s. Ítem al barber per donar altre cervicial a dit Luys: 2 s. Ítem per la cera serví per lo combregar de dit Luys que ere de pes de mija lliura, candelas blancas: 4 s. 6 d. Ítem per orellanas per dit Luys: 1 s. Ítem per aygua de biulossa y escurssonera: 2 s. Ítem he donar per orde de dit Luys al Pare Bayer de Sant Francisco de Paula per la caritat de una missa: 2 s. Ítem he donat a la dona qui'l cobrí de mortalla: 2 s. Ítem per una polla se matà per dit Luys: 6 s. Ítem ha gastat des de dit die de dos de novembre fins a set de dezembre corrent que morí dit Luys, que són trenta sis dies a rahó de 12 s. per die: 21 ll. 12 s.²⁵

3. EL COL·LEGI I CONFRARIA DE CIRURGIANS

El cirurgians s'agrupen en un col·legi i en una confraria. Les reunions tenen lloc a la sala o capella de Sant Miquel del claustre del convent del Carme de Girona, fora les muralles de la ciutat (el 1640), o bé en ocasions al convent de Sant Agustí (1643 o 1646). De les reunions de 1640 i 1643 en sabem els participants. El 1640 eren els doctors en medicina Baltasar Soler —és el prior—, Josep Duran i Joan Sió, i Narcís Vives, Rafel Vinyes, Joan Matas, Agustí Vicens, Miquel Cassà, Antoni Ribot, Joan Vinyas i Francisco Puget, els que es reuneixen per examinar a la plaça en “l'art de la cirurgia” Jeroni Matas i Francisco Salamó —el qual havia començat a exercir sense haver-se examinat. El 1643 hi són presents els següents vuit col·legiats: Miquel Cassà —el prior—, Narcís Vives, Rafel Vives, Joan Mates, Francisco Puget, Agustí Vicens, Antoni Ribot i Joan Vinyes. En aquesta reunió del 27 d'abril convenen que Francisco

²⁵ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1639 (496), [1638, desembre, 9], s.f.

Salamó, aprenent de cirurgia, s'examini el proper 15 de juny a l'aula conciliar de la universitat de Girona. Coneixem algun altre cirurgià: Joan Bach és un jove cirurgià el 1644, que no sabem on viu, i Pere Montbell és un cirurgià de Girona, que havia mort a Lleida; el 1650 se signaven els capítols matrimonials de la seva filla, Serafina, amb el pintor Rodrigo Molina. El 27 de setembre de 1652 s'examinava el jove "practicant de l'art de la cirurgia" Bernat Ullastres, que,

en lo temps que estava en fer lo examen de teòrica públich que fa devant los srs. Jurats no puga dit Bernat Ullastras tenir ni parar botiga de barber ni exercir lo art de cirurgia de la manera que ho disposa lo real privilegi concedit al dit col·legi y axí bé durant dit temps no puga treballar en ninguna botiga de la present ciutat, axí de mestres examinats com de víudas, però per rahó dels molts gastos dels exàmens se li ofereixen, se li concedeix licència y facultat que ocultament en un estudi o aposento tancat pugue afaytar y sangrar, y axí mateix anar per las casas dels particulars de la dita present ciutat hont lo cridaran, y que durant dit temps si li ve ningun cas de cirurgia en mans tingue obligació de cridar un mestre cirurgia col·legiat del dit col·legi, e més se li concedeix que del die present fins a Nadal del Senyor primer vinent pugue treballar conforme de molt temps a esta part ha treballat en la de la Srª Cassà, vídua, y només avant e més ab condició que si lo die de Sant Cosme y Sant Damià del any primer vinent 1653 no haurà fet lo examen de pràctica que se acostuma fer en casa del sr. prior de dit col·legi, en dit cas la present comessió de plassa per a subir examen sie de ninguna força y valor.²⁶

a. L'ofici dels cirurgians

Una declaració de Montserrat Moret, pagès de Llambilles, a favor dels cirurgians de Girona Miquel Guardiola i Pere Ribot —del 21 d'abril de 1601— resumeix quines són les feines i les qualitats en les quals ha d'excel·lir un cirurgià: "per la cura per Vs. Ms. y quiscú de Vs. Ms. a mi feta y fahedora en la nafra a tir de pedranyal en ma persona o bras dret fins sia curada com un bon chirurgia és obligat curar, y també per las medecinas y altres materials són stats y seran menester en dita cura fins sia curat".²⁷

²⁶ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1652 (557), [1652, setembre, 27], s.f.

²⁷ AHG, Notarials, Girona 3, Pere Mir, Llibre, 1601 (456), [1601, abril, 21], s.f.

El cirurgià, doncs, practica la cirurgia menor i, en ocasions, la major, com la que exercia el cirurgià Agustí Vicens per “una cura tinch feta a la q. muller sua [de l'advocat Pere Viladevall] de una punyalada en lo coll, la qual curí jo y mos fadrins ab differentes diadas un més dos voltas lo die”.²⁸ Per exercir com a mestre era necessari, tal com hem vist, obtenir el títol del col·legi de cirurgians, a través d'un examen públic i obert, i una colla d'anys d'experiència. Es comença aprenent l'ofici, tal com li passà a l'infant Isidre, fill del Joan Pere Baixa i de Margarida de la vila de Peralada, que va ser enviat a casa del cirurgià Joan Matas de Girona durant cinc anys; en aquest cas és possible que hi hagués una intervenció dels barbers Joan Coris i Baudili Barrera. El 15 de gener de 1642 va ser convocat el col·legi de cirurgians en el convent de Sant Agustí de Girona, presidit pel prior Antoni Ribot. Es dona a conèixer el cas de Jeroni Matas,

practicant de chirurgia, [que] no té aprovat son llinatge per a fer son examen de la attentativa, li concedeixen termini per a provar aquells del die present a mig mes de febrer pròxim y axí mateix après de haver provat aquell li assignen termini per a fer dit examen de attentativa per tot lo dit mes de febrer pròxim y que si per cas dit Hierònym Matas, durant tot lo dit pròxim mes de febrer no haurà provat son llinatge, o no haurà fet lo dit examen de attentativa, ara per les hores assignen a Francesch Salamó, també praticant de dit art de chirurgia, attès que ja té provat son llinatge com consta ab informació per ell y per dit m^o Anthoni Ribot, prior de dit col·legi, rebuda y presentada per dit Salamó de present a dit honor. col·legi termini per a fer semblant examen de attentativa conforme al dit Matas està assenyalat del die present per tot lo dit mes de febrer pròxim y que si cas serà que dit Francesch Salamó fos examinat primer que lo dit Hierònym Matas, que no obstant lo dit examen dit Matas prechesca en tot sempre a dit Salamó com si fora mestre primer examinat que no lo dit Salamó, tant en exàmens com e qualsevols altres actes de dit col·legi, y que dit Salamó no pugue entrevenir en los exàmens de dit Hierònym Matas, acàs sie ell examinat primer que no dit Matas.²⁹

²⁸ AHG, Notarials, Girona 5, Rafel Monràs, Llibre, 1647 (945) [1647, novembre, 7], s.f.

²⁹ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1642 (507), [1642, gener, 15], s.f.

Un cas semblant és el que té lloc el 27 de setembre de 1648. Es reuneix el col·legi de cirurgians a la capella de Sant Miquel del claustre del convent del Carme per discutir amb el cirurgià Francisco Pagès sobre un examen: “Miquel Vinyes ja examinat de examen secret haja de ésser examinat primer que dit Pagès ab tal que haja de subir lo dit examen dins un any del dit present en avant comptador, altrament lo present pacte sie nul·lo y de ningun valor y se puga examinar passat dit any quant li apareixerà”.³⁰ El 25 d'octubre de 1652 es reunien uns membres del col·legi a la casa del cirurgià Francisco Puget, a la plaça de les Cols. El cirurgià Francisco Pagès va exposar que volia fer, amb urgència, l'examen d'accés per ser membre del col·legi “attès que ha ja molt temps se li és estada concedida la plassa”, i li respongueren que hauria “de tenir la porta de la botiga tota tencada de aquí que sie examinat y fins lo contrari vaje la mesada per no assenyalada”.³¹ Aquest pot ser un exemple del decalatge existent entre l'examen i l'habilitació per exercir l'ofici, que deuria comportar l'obertura de la botiga. Els barbers són uns bons auxiliars dels cirurgians, ja que fan petites operacions de cirurgia menor, apliquen sangoneres o ventoses, i practiquen extraccions dentàries. Cirurgians i barbers treballen junts fins que la cirurgia esdevé una carrera universitària.

La guerra també comporta canvis en els joves, que se'n van a la guerra, i abandonen el lloc de treball. El 1643 el cirurgià Francisco Salamó es queixa del seu aprenent i

requeresch a Narcís Rodés, jove practicant lo art de chirurgia, que de aquí a les dotze hores inclusive del migdie del die present de dijous, torne en ma casa ahont ab mi estave affincat per aprenent y de hont se'n és anat sens llicència ni consentiment meu, altrament si lo contrari farà protesto contre d'ell que pendre de aqueixa hora en avant altre aprenent per no poder-me estat sense y demàs diligèncias y de tot lo demás lícit y permès de protestar, dient assò sens perjudici de qualsevols accions me competescan envers y contra dit Rodés.³²

³⁰ AHG, Notarials, Girona-5, Rafel Monràs, *Prothocollum sive Manuale*, 1648 (949), [1648, setembre, 27], s.f.

³¹ AHG, Notarials, Girona 2, Francesc Vinyoles, *Manual*, 1652 (851), [1652, octubre, 25], f. 290v.

³² AHG, Notarials, Girona 9, Llibre, Pere Casadevall, 1643 (517bis), [1643, setembre, 10], s.d.

Durant els anys de guerra arriben a la ciutat diferents tipus de ferits del Rosselló. El cirurgià Francisco Puget explica el seu testimoniatge sobre l'escrivent Pere Jeroni (1640):

arribà del camp de Salses a la present ciutat de Gerona fins als primers de desembre prop passat, lo vaig curar de dos nafras tenia en la mà dreta, la una en lo dit pòlichs y l'altre en lo índex de dita mà, las quals nafras foren fetes ab instrument de foch, és ab arcabús, mosquet o altre instrument semblant, y aquellas rebé dit Pere Geroni en lo dit camp de Salses, en las primeras ocasiones se acostave lo enemich per ocasió de las quals nafras dit Pere Geroni estigué en perill, no sols perchè los dits dos dits però encara la vida.³³

Francisco Puget es veuria envoltat en un polèmica a casa seva, el 1647, en presència de Francisco Llorens, capità del terç del noble Josep Tort i de Peguera, que el va anar a trobar per pressionar-lo sobre una controvèrsia: si estava a favor del rei de França, Lluís XIV, el Rei Cristianíssim, o a favor del rei de Castella, Felip IV, el Rei Catòlic.

4. FEINES I TREBALLS DELS DOCTORS EN MEDICINA

Els doctors en medicina podien haver-se format, durant l'època moderna, a l'Estudi General de Girona. El 1446 el rei Alfons IV havia concedit uns privilegis universitaris que no es materialitzen fins al 1561, quan comencen les classes pròpiament com a tals. L'Estudi, però, no s'inaugura oficialment fins a la dècada següent, amb una participació econòmica tripartida, entre el municipi, el Capítol de la Seu, les rendes de la Pia Almoina i per donacions particulars. En aquests privilegis es facultava l'ensenyament de gramàtica, teologia, filosofia, dret i medicina.³⁴ Ho avala el fet que, el 1644, el doctor en medicina Joan Sió havia comprat un paquet de llibres seus a la facultat de medicina, pel valor de 155 lliures, per a l'arquitecte Antoni Moret.

³³ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, Manual, 1640 (562), [1640, febrer, 6], s.f.

³⁴ Jaume SOBREQÜÉS (1978). *Els estudis universitaris gironins al llarg de la història*. Girona: Universitat Autònoma de Barcelona-Col·legi Universitari de Girona, p. 7 i Xavier TORRES (2017). *Girona al segle XVI (1519-1599). Cavallers i menestrals*. Girona: Ajuntament i Diputació de Girona, [Quaderns d'Història de Girona], p. 82-85 i ÍDEM (2011), "L'Estudi General de Girona (1446-1717)", a AA.DD., Universitat de Girona: història, arquitectura i patrimoni. Figueres: Edicions del Brau, p. 14-23.

Si bé hem parlat dels col·legis d'adroguers i cirurgians que actuen separats, tot fa pensar que durant aquests anys convulsos, aquests dos col·legis s'uneixen i s'hi afegeixen els doctors en medicina. Aquest nou col·legi —d'adroguers, cirurgians i doctors en medicina— pren la protecció dels sants Cosme i Damià, el qual se situa en una capella a ells dedicada en el claustre del convent del Carme, on és obligatori mantenir-hi encesa una llàntia perpètuament.³⁵ En aquesta capella s'hi guarden els ornaments propis d'un confraria, emprats a les cerimònies o processons: sabem que hi havia un reliquiari de plata daurada —que era empenyorat el 28 de setembre de 1646— i que, poc després, es donava permís a “Balthasar Soler, doctor en medicina, de que en nova de dit col·legi, puga y li sia lícit fer fer un tern de color vermell de la manera que a ell li apaxerà y ben vist li serà donant-li poder que puga gastar y disposar dels diners de dit col·legi y rèbrer també los diners que als devots de dit col·legi y voldran donar y dits dinés haia de gastar per dit tern”.³⁶ En una reunió del consell del 22 de juny de 1646 es decideix que cada col·legiat pagui 4 diners per al manteniment de la llàntia, que havien de recaptar, alternativament, cada nou apotecari i cirurgià, i s'obliga

del dia present en avant, tots los qui se voldran examinar de apotecaris y chirurgians de la present ciutat antes de seguir lo examen públich ques fa en las casa del concell de la present ciutat, haian de depositar en la taula de dita present ciutat, ultra las deu lliures que ja tenian obligació depositar, altres deu lliures més que seran vint lliures a efecte que aquelles se haian de gastar per obras, hornaments ho retaula y en altres cosas que ornato de dita capella, ditas y scritas en dita taula als priors de dit col·legi, y antes dit examen públich haia de aportar la partida autèntica de dit depòsit y lliurar aquella a dits priors, no entenent ésser compresos a la present ordinació los fills de mestra de dita present esclogant, y qye sols haian de pagar sinch lliures que són las mateixas acostumavan ja de pagar antes, les quals ans bé hajan de servir per los effectes sobredits.³⁷

³⁵ A Lleida s'unien en un sol col·legi els mestres cirurgians i els doctors en medicina. Vegeu Francesc ESTEVE (1996). “Ordinacions de la confraria i col·legi de doctors en medicina i mestres de cirurgia de Lleida (26 d'abril de 1600)”. *Gimbernat*, núm. 26, p. 73-98. AHG, Notarials, Girona 9, *Prothocollum*, Pere Casadevall, 1647 (535), [1647, setembre, 28 i 1646, juny, 22], s.f.

³⁶ AHG, Notarials, Girona 5, Rafel Monràs, Llibre, 1646 (943), [1646, setembre, 28], s.f.

³⁷ AHG, Notarials, Girona 5, Rafel Monràs, Llibre, 1646 (943), [1646, juny, 22], s.f.

En una reunió de 27 de setembre de 1644 són convocats apotecaris, adroguers i cirurgians, on es demana —o suplica— “a dit col·legi y col·legiats de aquell sien servits concedir plassa de chrirurgià de la present ciutat a quiscú de ells —Miquel Vinyes i Joan Moret— oferint-se en tot fer y cumplir lo que ells tingan obligació, que ells ho tindran a particular gràcia y mercè”.³⁸ Els doctors Pere Badia i Josep Duran van replicar que s’havia de concedir a ells, i a Miquel Ribot.

El 21 de juny de 1643 el col·legi de doctors en medicina, apotecaris i cirurgians es reuneix per elegir els nous priors. Hi assisteixen els antics priors: el doctor en medicina Baltasar Soler, l’apotecari Josep Vicens, i Miquel Carrà. Segueixen els col·legiats els doctors en medicina Josep Duran, Pere Badia, l’apotecari Narcís Vives, els cirurgians Rafel Vives, Francisco Puget i Joan Vinyes. Aquesta elecció anava en contra de la que imposava el municipi des de 1568: les eleccions dels oficis de les confraries es farien dins la casa de la ciutat, els jurats de la qual tenien el privilegi reial d’esmenar qualsevol ordinació de totes les confraries.³⁹ No pas així la del 15 de febrer de 1645, en la reunió que té lloc a la capella de Sant Miquel Arcàngel de la casa de la ciutat, en la qual assisteixen el doctor en medicina Pere Badia, el farmacèutic Baltasar Andreu i el cirurgià Narcís Vives, com a priors del col·legi i facultat de medicina de la ciutat, a més d’altres professionals: els doctors en medicina Rafel Campolier, Baltasar Soler, Josep Duran i Joan Sió; els apotecaris Joaquim Mercer, Francisco Cànovas Tassis, Josep Vicens, Miquel Terrades; i els cirurgians Rafel Vinyes, Joan Matas, Francisco Puget, Agustí Vicens, Antoni Ribot, Miquel Cassà i Joan Vinyes.

Una nova queixa es va presentar en la reunió del 21 de juny de 1648. Estava presidida pels priors Baltasar Soler —doctor en medicina— i Antoni Ribot —cirurgià—, en absència de Joaquim Mercer —apotecari—, i dels col·legiats següents: els apotecaris Francesc Cànoves Tassis i Ferriol Serra, i els cirurgians Rafel Vinyes, Agustí Vicens i Miquel Cassà. Van decidir fer una nova elecció de prior el diumenge abans del 20 d’octubre, festivitat de les Deu Mil Verges, de l’any vinent de 1649:

dots srs. priors y col·legiats de dit col·legi han deliberat que quant tota per llur part desitjant lo augment de la confraria de dit col·legi a honra

³⁸ AHG, Notarials, Girona 3, Joan Riurans, *Manuale tertium*, 1644 (617), [1644, setembre, 27], s.f.

³⁹ Narcís CASTELLS (1984). “Oficis i gremis a la Girona moderna”, a R. ALBERCH *et alii*. *Gremis i oficis a Girona. Treball i societat a l’època pre-industrial*. Girona: Ajuntament, p. 92.

y glòria de dits sants fer la present elecció en cas aquella puguen fer, y no altrament en virtut de dits privilegits reals a dit col·legi y confraria concedits, que sols en lo die present no en altre die se pugue fer la present elecció, per quant en lo any mil sis cents coranta sis aquella no se pogué fer per faltar com també ara faltan la major part dels confreres de dit col·legi. Protestant axí bé una y altre vegada que en cas no puguen fer la present elecció aquella ipso facto sie nul·la y de ningun valor com hagen ja dit que sols han fet dita elecció per augmentar la devoció dels dits sants.⁴⁰

Els doctors en medicina mai —o pràcticament mai— actuen sols. Necessiten l'ajuda, la companyia i el consell d'altres doctors, o bé dels altres professionals de la sanitat, dels cirurgians, els adroguers i els apotecaris. Així ho trobem en diferents ocasions pràctiques. Durant la guerra de Separació (1640-53) els doctors són cridats expressament per diferents particulars perquè els facin un informe mèdic o una declaració jurada que els exlogui de la participació a la guerra, tant si eren malalties reals com inventades. Els casos es van succeint des de l'inici fins al final de la guerra. Durant la guerra dels Trenta Anys, el 1637 s'ataquen les Corberes i Leucata, amb un fracàs absolut. El 3 de desembre de 1638 el doctor Miquel Moret visita Narcís Barril, al seu mas de Palau-sacosta. En la inspecció troba que té pedres, que l'impossibiliten d'anar a fer la guerra al Rosselló.

Un cas ben clar és el que s'emet el 17 de juliol de 1639 —durant el setge de Salses—:

Nosaltres Joseph Duran, doctor en medicina, y Pere Antich Ribot, cirurgia de Girona, diem y certificam que Joan Ferrer, pagès de Cervià, vegueria de Girona, està y pateix una herida intestinal de tal manera que, per la magnitud de ella, per baxar-li molt en lo scroto, donant-li molts y diferents accidents, és inhàbil pera qualsevol feyna de treball ni pera caminar a peu y molt poch a cavall ni per patir treball de estar sens guardar dieta, sinó és ab perill notable de sa vida y assò diem segons la experiència que tenim y nostra art nos ensenya.⁴¹

⁴⁰ AHG, Notarials de Girona, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1648 (541), [1648, juny, 21], s.f.

⁴¹ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, *Manuale decem*, 1639 (557), [1639, juliol, 17], s.f.

Un segon exemple molt més evident. El 8 d'octubre de 1640:

Baltasar Soler, en ars y medicina doctor, ciutedà honrat de las ciutats de Barcelona y Gerona, en dita ciutat de Gerona domiciliat, dich y fas fe mitjensant jurament per mi prestat a nostre Senyor Deu y als sancts quatre evangelis, com he visitat lo sr. Francisco Cella y de Canet, donzell en Gerona populat que vuy die present lo visito, lo qual està vuy un tant convalescent de una malaltia llarga que ha patit de distillario ab una febra contínua y cambras de la qual resta tant atropellat y dèbil que li és impossible fer camí llarch sens molt gran perill de sa vida y assò dich segons ma facultat medicina y experiència en ella.⁴²

El 9 de febrer de 1643 es presentà a la casa del doctor Rafel Llorenç que tenia al carrer de Sant Llorenç el donzell Francesc Cella i de Canet, i li demanà, mitjançant jurament que fes la següent declaració:

Jo Rafel Campolier, doctor en medicina de la ciutat de Gerona, fas fe com lo senyor Francesch Cella y de Canet, donzell en la ciutat de Gerona populat, com per moltes indisposicions y maleltias que pateix de molts anys a esta part de les quals tinch jo vist y visitat molt temps y vuy die present les pateix. Perçò, dich està indisponibilitat de poder anar de camí y en particular camí llarch, sinó ab notabilíssim perill de sa vida, y axí ne fai la present relació vuy lo die present.⁴³

El 20 de juny de 1644 el doctor Rafel Campolier va cridar el jove cirurgia Joan Bach i el treballador de Sant Feliu de Guíxols Josep Barcelona a casa seva, al carrer de la Força, perquè actuessin de testimonis sobre la salut i el malestar d'un pacient:

Jo lo doctor en medicina Rafel Campolier, de més de deu o dotse anys de esta part he visita y visita lo Sr. Francesch Cella y de Canet, donsell en Gerona populat, lo qual pateix tantas indisposicions y malaltias que no té ni ha tingut en tot aquest temps un dia de salut, ans bé de quatre en quatre mesos o de sinc en sinc mesos va patint graves indisposicions,

⁴² AHG, Notarials, Girona 2, Pere Vinyoles, Llibre, 1640 (815), [1640, octubre, 9], s.f.

⁴³ AHG, Notarials, Girona 2, Pere Vinyoles, Llibre, 1643 (823), [1643, febrer, 9], s.f.

com és un dolor per tota sa persona y alguns dies y molts pateix febres per les quals està un mes o dos mesos sens poder exir de casa. É més d'estas indisposicions ne pateix una y aquesta ha més de vint anys de la vista que del ull esquerra en particular noy veu y del altre molt poch, tant que li és forçós haver de aportar contínuament en la mà una muleta per tertejar lo camí pera posar los peus, per les quals indisposicions està impossibilitat, tant de anar de camí com fer-ni exercitar ningun exercici en particular de armas, y assò dich segons sciència y experiència de ma facultat y com ja tinc dit per haver-lo visitat y visitar de present.⁴⁴

El doctor Pere Badia visitava, aquell mateix estiu de 1644, Rafel Alba, sergent del terç de don Josep Sacosta:

des de sis del mes de abril pròxim passat fins lo dia present [27 de juliol] ha estat ab moltes indisposicions en sa persona y en particular estigué ab febra contínua desde sis de abril fins als deu de maig, y de després se hagué de purgar y pèdrer moltes altras medicinas per la qual indisposició ha estat que en ninguna manera se és pogut posar en camí per haver tingut mals y nafras quey eran molt contràries, dels quals poch dies fa esta convelescència y axí perquè conste de la veritat fai la present relació;

i els cirurgians Antoni Ribot i i Miquel Cassà afegien que

havem anat curant y curat a Rafel Alba, sargento del tercio de don Josef Sacosta, de uns bonys ha tinguts en sa persona, les quals li donaren molts dies una febra contínua de la qual estigué molt apretat, y per aqueix respecte ha estat fins vuy impossibilitat de posar-se en camí per no poder-se apenas mòurer de un lloch per lo gran dolor li donaven y las nafras tenia per ocasió de dits bonys eren molt malignes.⁴⁵

El doctor Baltasar Soler va visitar, a 20 de setembre de 1644, el donzell Francesc Çaconomina,

⁴⁴ AHG, Notarials, Girona 2, Pere Vinyoles, Llibre, 1644 (826), [1644, juny, 20], s.f.

⁴⁵ AHG, Notarials, Girona 2, Francesc Vinyoles, *Primum Manuale*, 1644 (840), [1644, juliol, 27], s.f.

lo qual està ab terçanes intermitents juntament ab unes grans cardialgias, dolors de ventrell y de ventre ab una contínua nàusea y vòmits de hont està tant debilitat que li és impossible poder fer camins alguns ni llarchs, ni breus ni menos per ara llevar-se de son llit, assò és son parer segons sa facultat y experiència en ella y exa és la relació verdadera que de present de les susdites cosas té feta migensant jurament a Déu y als seus sants quatre evangelis.⁴⁶

El doctor Josep Duran emetia un informe sobre el ciutadà honrat Ignasi Prats:

pateix muchas y várias indisposicions, com són una embessil·litat de ventrell continuada, y de temps en temps malancia hyposcondriacha, a ocasió de la qual resta dèbil y flach en tal manera que no és per exercir cosa alguna que importia ab si treball algú dels més ordinaris, com és caminar ab la moderació caminan los demás hòmens, y sens las preditas malalties algunas otras a las quals conseguixen molts y vários accidents. De hont se col·legeix manifestament que és inhàbil per anar de nits dexant-lo dormir y llevar-se del llit a desora, sinó és ab evident perill de sa vida, de las quals cosas fa fe jo lo dr. en madicina Joseph Duran, ciutadà honrat de Girona y en ella populat, segons una facultat de medicina me ensenyà y la experiència en ella me mostrà havent-lo vist y visitat en aquesta y molts otras ocasions de molt temps a esta part.⁴⁷

També poden donar-se casos d'abandonaments, renúncies i desercions en plena guerra. Soldats que es posen malalts i han de tornar a Girona. Aleshores un metge els fa un reconeixement i emet un certificat. Tal és el testimoni del doctor Rafel Campolier el dia 31 d'octubre de 1639:

lo die present he visitada la persona de don Ramon Xammar, major de dias, en Gerona populat, lo qual des del dia que caygué malalt en la

⁴⁶ AHG, Notarials de Girona, Girona 9, Pere Casadevall, Llibre, 1644 (540), [1644, setembre, 20], s.f.

⁴⁷ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, *Protocollum vigesimum secundum*, 1653 (559), [1653, abril, 3], s.f.

vila de Perpinyà ha continuat en visitar fins la present tornada, lo qual don Ramon Xammar continua ab sa malaltia per rahó de la qual està impossibilitat ara de present ni de molt temps de ésser de servey algú per lo exèrcit que lo Rey nostre Sor. té en los comptats de Rosselló y Cerdanya, y assò dich per haver visitat com tinch dit y visitat lo dia present y segons la experiència que tinc en la facultat de madicina.⁴⁸

Ens podem fer una aproximació dels preus i salaris dels doctors, segons els serveis prestats. Ens han arribat un nombre relativament abundant d'èpoques —i altres documents— que ens permeten veure les dificultats que havien d'esquivar fins al destí. No és habitual trobar-se una sola visita a un malalt, sinó que són unes quantes les que van sumant per generar, al final amb la defunció del convalescent, un pagament més quantiós. Per tant, són els parents vius els que han de satisfer la suma última. Rafel Campolier reconeixia el pagament de 7 lliures a la vídua Jerònima Ostench, “per las visitas he fetas a dit q^o Sebastià Ostench y altres de sa casa fins lo die que morí”.⁴⁹ El doctor Baltasar Soler havia visitat en successives ocasions al sagristà major i canonge de Sant Feliu, Bernardí Pigem, fins a la seva mort, i per això li paguen la quantitat de 10 lliures.

El doctor Miquel Moret havia visitat diverses vegades Joan Barrasseta, a casa seva, i la seva vídua Paula li havia quedat a deure 22 sous. Un altre cop el doctor Rafel Campolier reconeixia al pagès Ciprià Martí del veïnat de Faneres de Flaça les 13 lliures “de todas las visitas per mi fetas en la última malaltia de Miquel Roig, q^o avi de dit pubill y també de todas las visitas fetas a Estàsia Roig, mare de dit pubill, fins lo dia sen ara del dit mas Roig”.⁵⁰

El 16 de maig de 1647 Rafel Campolier visitava el canonge Alfonso Çaconomina, malalt, cansat i reclòs a la seva cambra de la casa que tenia al carrer de Sant Llorenç de la Força Vella, “lo qual està detingut en lo llit per causa qui laborat podraga, lo qual lo fatigà tant, que és impossible de molts dies poder-se posar en camí si no és ab notabilíssim perill de sa vida”.⁵¹ El canonge patia, per tant, de gota, o sigui, l'afecció d'àcid úric a les articulacions del peu i del seu dit gros, fruit d'una mala alimentació i estil

⁴⁸ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, *Manuale decem*, 1639 (557) [1639, octubre, 31], s.f.

⁴⁹ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, *Manual*, 1638 (551), [1638, maig, 28], s.f.

⁵⁰ AHG, Notarials, Girona 4, Raimon Grau, *Manual*, 1642 (570) [1642, juliol, 26], s.f.

⁵¹ AHG, Notarials, Girona 9, Pere Casadevall, *Prothocollum*, 1647 (535), [1647, maig, 16], s.f.

de vida poc saludable. Campolier va ser, sens dubte, una dels metges més afamats de la ciutat, fama que s'escampava a la regió. Havia estat cridat per la noble senyora Anna de Margarit d'Almar resident a la Bisbal d'Empordà, perquè visités el seu marit moribund, Joan de Margarit. Finalment, ell moria i ella havia de satisfer al doctor 30 lliures “per visitas, consultas y anades y vingudas he fets per la última malaltia del dit q^o don Joan Margarit y Almar, son marit”.⁵² En aquest cas, els desplaçaments continuats a la ciutat empordanesa feren encarir el preu final. Un alt preu —24 lliures i 8 sous— també el va haver de pagar el jove courer Josep Oliver de Girona per les nombroses medecines i visites del metge (el 1644).

Un cas semblant és el de la llarga malaltia de l'ardiaca major i canonge d'Elna, habitant a Girona, Miquel Mongay. Mentre visqué a Perpinyà

i residint en ella, patí diversas malalties molt a menut, ço és, primerament una destil·lació de humor salta y fogós, que cayent-li sovint en la gola li causave squinèncias; altres vegades li anave cahent en lo ventrell y asòphaga, que havia de estar escupint la major part de la nit, altres vegades cahent en la spinada avall li pegave a la articulació del os ischiós y li dava dolor dit schiàtica, que nol dexave caminar sinó ab gran pena y dificultat. Finalment tancada dita destil·lació y no fluit del cervell li causave dolor per les parts mes vehinas del cap y en particular molts vèrtigos. A més de açò, patia vivint en dita vila de Perpinyà, unes evacuacions hemorroidals, ab què venia debilitar-se y postrar sas forsas en gran manera, les quals desganes y solites malalties se ha advertit que després que està en esta ciutat de Gerona que haurà alguns quatre anys realment no las pateix, y si bé és veritat que algunes vegades li amenassen algunes de ditas desganas, però luego remèdia de ellas, que cotejant ab lo molt que allí lo afligían assí viu ab molt salut, les quals coses considerades y veurer dit señor de edat de sexanta sinc a sexanta sis anys, diem y aconsellam a dit señor no fassa vida ni estiga a Perpinyà, puix tan notòriament se té observat víurer en estat ciutat de Gerona ab tant major salut com sie tant aconsellada cosa dels doctors, axí anthichs com moderns, la mudansa del sol y del clima, que fent lo contrari serie notòriament exposar-se en provables perills de sa salut y vida, y açò dies

⁵² AHG, Notarials, Girona 3, Joan Fontdevila, *Prothocollum*, 1646 (621), [1646, febrer, 17], s.f.

segons nostra facultat y experiència en ella en Gerona, vuy als deset de mars mil sis cents quaranta sinc.⁵³

Aquest és l'informe que van emetre els doctors Baltasar Soler i Josep Duran, i els cirurgians Francesc Puget i Miquel Cassà, en què recomanaven quedar-se a viure a Girona, aprofitant un clima més benigne i beneficis per a la seva salut.

⁵³ AHG, Notarials, Joan Fontdevila, Girona 3, Primus liber requisitionum, 1642-45 (636), [1645, març, 17], s.f.